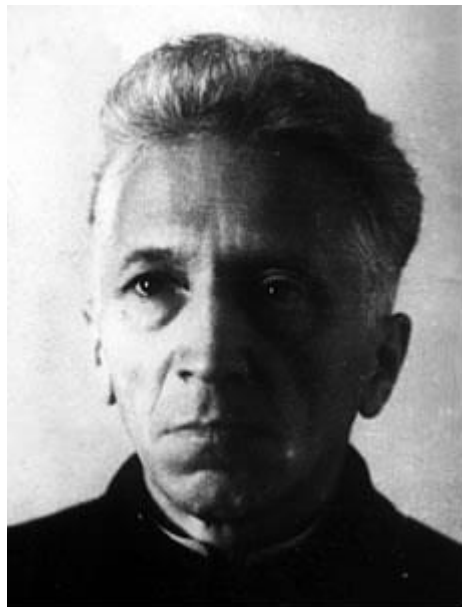

Міністерство Освіти та Науки України
Український державний університет
імені М. Драгоманова

**«Коли Захід зустрів Схід: наукова конференція
присвячена пам'яті Андрія Ковалівського»**

1895-1969

Київ – Вінниця
"НІЛАН-ЛТД"
2024

УДК 63 (2): 62 (9)
С 36

Друкується за ухвалою Вченої ради історичного факультета
Українського державного університету імені М. Драгоманова
(протокол № 7 від 25.03.2024)

**Коли Захід зустрів Схід. Матеріали міжнародної наукової конференції «Коли Захід зустрів Схід: наукова конференція присвячена пам'яті Андрія Ковалівського», яка відбулась 27-28 травня 2024 р. / Упорядник д. і. н. Я. В. Пилипчук. Київ – Вінниця : Український державний університет імені М. Драгоманова, НІЛАН-ЛТД, 2024. (укр., азерб., лит., узб., англ. мовами). 208 с.
ISBN 978-617-558-068-4**

Ця публікація постала як результат міжнародної наукової конференції «Коли Захід зустрів Схід: наукова конференція присвячена пам'яті Андрія Ковалівського», яка відбулась 27-28 травня 2024 р. на історичному факультеті Українського державного університету ім. М. Драгоманова. Матеріали конференції містять дослідження українськими, грузинськими, європейськими та тюркськими вченими історії Сходу та Європи.

Для науковців, викладачів, аспірантів та студентів.

УДК 63 (2): 62 (9)
С 36

©Я. В. Пилипчук, 2024
©Автори статей 2024

ЗМІСТ	3
ПЕРЕДМОВА	5
ALIYEVA L. (BAKU, AZERBAIJAN). ISLAM, CHRISTIANITY AND ETHNIC PROCESSES IN AZERBAIJAN DURING THE MONGOL CONQUEST	6
ALIYEVA N. (BAKU, AZERBAIJAN). BRITAIN'S POLICY TOWARDS THE CAUCASUS IN THE FIRST STAGE OF WORLD WAR II	14
ALLAHVERDIYEVA Z. (BAKU, AZERBAIJAN) ERMENİSTAN DEVLETİNİN İSRAİL-FİLİSTİN SAVAŞINA (2023) YÖNELİK TUTUMU	17
BAĞIROVA Ş. (BAKU, AZERBAIJAN) AZƏRBAYCAN XASLQ CÜMHURİYYƏTİNİN İCTİMAI-SİYASİ HƏYATINDA QEYRI-MÜSƏLMANLARIN İŞTİRAKI	23
BAYDAROV E. (ALMATY, KAZAKHSTAN) ISLAM AND THE REVIVAL OF CENTRAL ASIAN THEOLOGICAL SCHOOL	27
BAKIROVA E. (BAKU, AZERBAIJAN) THE CONCEPT OF STATE IN ANCIENT WORLD: IN THE EXAMPLE OF CAUCASIAN ALBANIA	33
BAKHSOLIANI N. (TBILISI, GEORGIA) A MANUAL SIGN FOR THE SEMANTIC CODE OF LUWIAN HIEROGLYPH	38
ДАМИНОВ А. (TASHKENT, UZBEKISTAN) ТЕМУРИЙЛАР САЛТАНАТИ ЗИРОАТЧИЛИК ТАРИХИГА ОИД БАЪЗИ ТАДҚИҚОТЛАР	41
ДЖАФАРОВ Ю. (TORONTO, CANADA) ДО ПИТАННЯ ПРО ТАК ЗВАНИХ «БУН-ТУРКІВ» У ГРУЗИНСЬКИХ ДЖЕРЕЛАХ	44
RƏNHULLA Y. (BAKU, AZERBAIJAN).ŞƏHİD ƏVVƏLİN AZƏRBAYCANDA SAXLANILAN YAZILI ELMİ İRSİ	48
IZMAILOVA S. (BAKU, AZERBAIJAN) OGHUZ-NAME NARRATIVE SOURCES REGARDING THE ORIGIN OF THE OGHUZES	52
İSMAYILOVA K. (BAKU, AZERBAIJAN) “ŞAH İSMAYİL XƏTƏİ VAQİƏSİ” (FOLKLORDA VƏ TARİXDƏ)	59
GAFAR-ZADA L. (BAKU, AZERBAIJAN). ON THE PATH OF THE UNKNOWN: ANTHONY JENKINSON'S ENCOUNTER WITH MUSLIM WORLD IN SAFAVID EMPIRE	68
KVASHILAVA K. (TBILISI, GEORGIA). AMANULLAH KHAN AND MUSTAFA KEMAL PASHA (ATATÜRK) – FROM OF THE NATIONAL SOVEREIGNTY TO MODERNIZATION (1919-1923)	73
KARIM K. (BAKU, AZERBAIJAN) PERSIAN LITERATURE OF MONGOL ERA ON THE MONGOL INVASION OF AZERBAIJAN	77
KƏRİMOVA R. DƏRBƏNDLİ KATİB VƏ XƏTTATLAR (AZƏRBAYCAN ƏLYAZMALARI ƏSASINDA)	86
KUZEMBAEV N., TUSUPOV A. (PAVLODAR, KAZAKHSTAN) ESSAY ON SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL ACTIVITY OF THE OUTSTANDING KAZAKH ARABIST AND EXPERT OF KIPCHAK STUDIES BOLAT KUMEKOV	91
LAURINAVIČUS K. (KAUNAS, LITHUANIA). 1936–1940 METAIS KAUNE LEISTO PERIODINIO LEIDINIO „XX AMŽIUS“ KIEKYBINĖ TURINIO ANALIZĖ	96
ЛАГОДИЧ В. (LVIV, UKRAINE). ПОШИРЕННЯ ХРИСТІЯНСТВА У СЕРЕДОВИЩІ АВАРІВ УПРОДОВЖ 795–805 РР.	108
MALIKOVA SH. (BAKU, AZERBAIJAN) EGYPTIAN GRAMMARIAN IBN AL-HAJIB'S OPİNİON ON VERB TENSES	115
MƏMMƏDOVA A. (BAKU, AZERBAIJAN) UKRAYNADA VƏ AZƏRBAYCANDA AŞKARLANMIŞ SAMANI GÜMÜŞ DIRHƏMLƏRİ	118
ПАВЛОВ П. (VELIKO TRNOVO, BULGARIA) ДВІ БОЛГАРСЬКІ ДЕРЖАВИ НА БАЛКАНАХ У VII-IX СТ.	120
ПИЛИПЧУК Я. (KYIV, UKRAINE) ВІЙСЬКОВА СПРАВА УЛУСА ДЖУЧІ (ЗОЛОТОЇ ОРДИ)	129
ПИЛИПЧУК Я. (KYIV, UKRAINE). БОЛОХІВСЬКА ЗЕМЛЯ ТА ЇЇ КНЯЗІ	138

MƏLİKOV R. (BAKU, AZERBAIJAN). ALBANIYADA QƏDİM İNANCLAR VƏ XRİSTİANLIQ (ALUEN KİLSƏ MƏCLİSİNDƏN SONRA)	144
PAKHO K. (OPISHNE, UKRAINE). ДОХРИСТІЯНСЬКА ПИСЕМНІСТЬ РУСІВ У ІБН ФАДЛАНА НА ТЛІ СХІДНИХ І ЗАХІДНИХ ДЖЕРЕЛ	152
PAKHO K. (OPISHNE, UKRAINE).КУЛЬТ МЕЧА У РУСІВ АРАБО-ПЕРСЬКИХ ДЖЕРЕЛ	160
SƏLİMOVA L. (BAKU, AZERBAIJAN). 24 APREL 1915-CI İL: TÜRKİYƏDƏKİ SOYQIRIM HADISƏLƏRİNİN HÜQUQİ APSEKTLƏRİ	164
SƏFƏRZADƏ G. “KİTABİ-DƏDƏ QORQUD” EPOSUNDA ADQOYMA ƏNƏNƏSİ	166
SULAVA N., REZESIDZE N., CHAGELISHVILI R. (TBİLİSİ, GEORGIA), GILMORE BR. (OXFORD, UNITED KINGDOM) MOUNTAINOUS COLCHIS AND COPPER METALURGY (COLHIS AND EUROPE)	171
ULASHOVA S. (TASHKENT, UZBEKISTAN) MOƒOL DÖNEMİNDE ORTA ASYA'DA ETNIK SÜREÇLER	174
УЖКЕНОВ Е., ШОТАНОВА Г., ТАБИНБАЄВА З. (ALMATY, KAZAKHSTAN) ХАН АБУЛХАЙР У РИТМАХ КАЗАХСЬКОЇ ІСТОРІЇ: ПОДІЇ ТА ОСОБИСТОСТІ	183
УЛЬЖАЄВА Ш., КУРБАНБОУЄВА Х., ТОШЕВА Г. (TASHKENT, UZBEKISTAN) ІНФОРМАЦІЯ ПРО СУДОВУ СИСТЕМУ В ІМПЕРІЇ АМІРА ТЕМУРА	189
ФЕДЧУК О. (KYIV, UKRAINE) ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБХАНА-ГАЗИ	191
SHADMANOV T. (TASHKENT, UZBEKISTAN). ASPECT OF HOUSING CONSTRUCTION: PROVISION OF BUILDING MATERIALS, ENTERPRISES TO PRODUCE BULDING MATERIALS, METHODS AND COSTS OF CONSTRUCTION (1917-1941)	196

ПЕРЕДМОВА

Андрій Ковалівський народився 1 лютого 1895 р. у селі Розсохувате Золочівського повіта Харківської губернії Російської імперії. Він був сином творця профтехосвіти Петра Ковалівського. Під час Першої Світової війни Андрій Ковалівський був творцем українських організацій «Українське Національне Коло» та «Слобідське Українське товариство». Він був українським патріотом. У 1916-1918 рр. навчався у Лазаревському інституті східних мов у Санкт-Петербурзі. Там Андрій Ковалівський навчався у іншого видатного українського вченого Агатангела Кримського. Під час визвольних змагань українського народу він повернувся до Харкова. У 1922 р. він закінчив Харківський університет. Андрій Ковалівський був творцем «Всеукраїнської наукової асоціації сходознавців» у 1926 р. Вітоді він працював у НДІ Історії української культури, де у 1930-1934 рр. завідував сектором етнографії. У 1927-1930 р. Андрій Ковалівський був членом редколегії журналу «Східний Світ». Поряд з Агатангелом Кримським він стояв у витоків українського сходознавства. У 1931 р. був заснований Інститут Близького Сходу. Найбільше його цікавили арабські джерела. Приблизно у той же час, що й Ахмед Закі Валіді Тоган він перекладав «Рісала» Ахмеда Ібн Фадлана. Це джерело було важливим для вивчення історії Волзької Булгарії, Хозарського каганату, Східної Європи. У «Рісала» був описаний побут скандинавів-русів. На запрошення І. Крачковського він з середини 30-х рр. XX ст. працював у Інституті сходознавства Академії Наук СРСР. У 1938 р. Андрій Ковалівський був заарештований за доносом. Його звинуватили у антирадянській діяльності й засудили до 5 років таборів. Здійснений ним переклад «Рісала» Ібн Фадлана був опублікований у 1939 р. без його імені. Відбувши заслання Андрій Ковалівський приступив до викладання на кафедрі іноземних мов у Педагогічному інституті в Харкові у 1944 р. Після закінчення Другої Світової війни відновив педагогічну та наукову діяльність у Харківському університеті. Він у 1951-1963 рр. очолював кафедру нової та новітньої історії в університеті. У 1963-1969 рр. він очолював кафедру медієвістики в Харківському університеті. У 1956 р. вийшло перевидання перекладу «Рісала» Ібн Фадлана, де вже було вказане його ім'я. Перу Андрія Ковалівського також належав ряд перекладів з арабської творів ал-Масуді. Щоправда вони залишились тільки у рукописах. Окрім арабістики Андрій Ковалівський працював над історією української культури. Зокрема, він пмав про Григорія Сковороду. Доктором історичних наук Андрій Ковалівський став у 1951 році. У 1958 р. йому було присвоєне звання професора. Заслуги Андрія Ковалівського були визнані у 1965 р., коли він став заслуженим діячем науки Української РСР. Помер Андрій Ковалівський у 1969 р. у Харкові. 120 років з дня народження Андрія Ковалівського було вшановане Інститутом сходознавства ім. А. Кримського НАН України конференцією XIX сходознавчі читання А. Кримського 16-17 жовтня 2015 р. Українські сходознавці присвятили цю конференцію пам'яті Андрія Ковалівського. Ми відчували потребу присвятити конференцію пам'яті Андрія Ковалівському. 27-28 травня 2024 р. на базі історичного факультету Українського державного університету ім. М. Драгоманова була проведена конференція «Коли Захід зустрів Схід» присвячена пам'яті Андрія Ковалівського. У конференції взяли участь науковці з України, Литви, Канади, Грузії, Азербайджану, Узбекистану, Казахстану.

BAKHSOLIANI N. (TBILISI, GEORGIA)

A MANUAL SIGN FOR THE SEMANTIC CODE OF LUWIAN HIEROGLYPH

Abstract

Taking into consideration the ancient cultural traditions linked with `hand`, in which diverse semantic codes are assigned to it, the author arrives at the conclusion that *asatara*, hieroglyph 59 from E. Laroche`s table, denoting `hand`, recorded in the Hieroglyphic Luwian inscription of Suhis I, King of Carchemish, may be explained by the symbolism of victory of the king over the 16 defeated cities. This assumption is supported to a certain extent by the evidence of remains of Georgian legislation, in which `raising one`s hand` and `laying one`s hands on somebody/something` entailed performance of quite serious functions.

Keywords: Hieroglyphic Luwian, hand sign, Carchemish, power.

It is well known that the hand represents ownership and power in addition to the idea of action. Giambattista Vico, the father of the history of philosophy, correctly noted that the hand denoted the "right" in every nation: "They used to say the hand instead of the force, because the force is abstract, and the hand can be directly felt" (Mamulia, 1970).

T. Gamkrelidze claims that customary terminology is followed by common Indo-European legal terminology, allowing one to ascertain the legal standards of prehistoric Indo-Europeans: Indo-European *mHr/n(t[h])*: hand, power, direction, In Hittite, *maniiahh* refers to power transmission and administration, whereas *maniiahhai* refers to rule and authority. In Latin, *manus* means hand and authority (Гамкрелидзе, Т. Иванов, В., 1984).

To a greater or lesser degree, hand and gesture language is used in all cultures. Expressions like "laying on of hands" and "opening of hands" denote commencement and conclusion in several Eastern languages. God's hand holding represents the infusion of His Spirit into humanity. For instance, Yahweh gave Jeremiah the gift of prophecy when he touched his mouth; Elijah the prophet sensed Yahweh's hand as he saw a cloud rising from the sea; and when the king of Sodom showed Abraham abundant mercy, he raised his hands to heaven, indicating that God is the ruler of both heaven and earth in addition to providing protection. It is necessary to distinguish between right and left. The right hand of God, which is sometimes shown as detached from the cloud, represents mercy, while the left hand is connected with justice. The hand is a royal emblem; it represents leadership and power. For example, the phrase "hand of justice" was the French monarchy's symbol throughout the mediaeval era (Chevalier, J. Gheerbrant, A., 1982).

"Left" and "right" were in opposition to one another in legendary phrases according to ancient Indian culture. A negative symbolic load was placed on the Kaurava phratry, for instance, which was regarded as "left" and "lower" due to the influence of the "moon". Panda phenotype: "above," "on the right," affected by the "sun," and positively charged.

"Right" and "left" are connected to "male" and "female" origins in the classical Greek tradition. The human "right" and "left" hands, which are distinguished by many physiological capacities, share a similar semantic relationship. Unlike the left hand, which is passive, the right hand is primary, active, good, and auspicious.

The "right hand" as the primary one has a special expression in ancient Indo-European culture. Compare Hittite *keššar* hand and paw. (ტატიშვილი, 2009). Luwian *iššari* - hand, Lycian *izre*, Tocharian A *tsar* - hand, Greek *χείρ* - hand, Armenian *jern*, Old Hindi *hasta*, Avestan *zasta*, and Old Persian *dasta*. In the Homeric epic, the "right hand" is aggressive, wielding a spear, whereas the "left" is depicted as Defender, keeper of the shield. The Hittites likewise associate the right hand with a good semantic value.

There are 25 hieroglyphs that depict the picture of a "hand" in the hieroglyphic-Luwian script formed in the 16th century BC.

According to E. Laroche's categorization, hieroglyph #27 represents a complete arm and means "sacrifice of the libation" phonetic reading sarla; №28 "power", "strong". Phonetic reading: muwa. Hieroglyph #39, whose phonetic translation is uncertain, also means "strong". Their similarity is demonstrated by the fact that both hieroglyphs depict firmly clinched fists holding something (a wand? – N. B.). No 41 'Take', phonetic reading - ta; 45 - ligature, means 'hand' and has several meanings: 'son' - phonetic reading (-)nana, 'son' - phonetic reading (-)namuvai, 'brother' - phonetic reading (-)atil? Ligature 46 means 'prince' or 'princess'. The phonetic reading is unknown. 49 «inside», «inside» - logogram; 59 «hand», logogram, phonetic reading of asatara; 62 means 'long', 'long', logogram, and determinative phonetic reading of the 'ara'; Logogram 65 meaning 'laying' or 'prevent' with phonetic reading 'tuva'. It is unclear what the content and phonetic reading of other Luwian hieroglyphs are.

The sign 59 was the one I was interested in among the hieroglyphs listed above. According to my findings, the hieroglyphic-Luvian asatara should be a left hand, and a comparable picture may be seen as a decorative pattern on a long wall of a structure with the inscription Karkhemish, rather than as a written sign (Hawkins, 1972). It is clear that the 16 units below the text, with the left hand dropped, were related to the occurrence recounted in the inscription, which resulted in her representation on the stele. The word asatara in the Karkhemish inscription may have a symbolic connotation. Sukhis I, the king of Carchemish, wrote the inscription and is against "rebellious cities." He punished and destroyed the rebellious cities with the might of the gods. Subsequently, Tarhuntas built a

temple, offered the God of Thunder copious sacrifices, a mysterious ritual artefact, and his own image. The inscription comprises a typical curse formula in case of harm, as well as a prayer for those who worship the deity and its image. The inscription clearly shows that Sukhis deserved the deities' favour, especially after brutally defeating one Hataman, who committed a 'hostile act' against these deities. The issue arises: what is the relationship between the 'hands' stated above and the story in the inscription? Do the left «hands» under the relief represent the rebels' right to the city being destroyed? Based on the old Indo-European numbering scheme, this would indicate 16 attacks by the opponent. Or, considering the left hand's function as a shield in the Homer epic, may it carry the metaphorical weight of the "protector"?

In Georgia, the hand has been used as a material sign of ancestral rights from ancient times. Throughout the Christian era, the figure of a hand on such monuments was gradually replaced by a cross. Many stones on Georgia's territory were made by humans. For instance, there is a stone (monolith) at Paravan Lake that has a disc with another insignia underneath it. This is verified by coins struck in the Tamar and David Solsan eras and can be found in the Trinity Chkhikvta courtyard, the cross, hand and emblem are depicted on a stone slant in the yard of the Virgin Monastery, which is located on the roadside. (მელიქსეთ-ბეგო, 1938).

The hand was oscillating between rising and falling (Berdzenishvili, 1966). The 'laying of hands' and 'raising of hands' completed the act of 'right' that followed the genetic conquest. The 'laying of hands' and 'raising of hands' completed the act of 'right' that followed the genetic conquest. Raising hands was practiced at estates, vineyards, manors, serfs, peasants, mills, and communities.

A 'raising of hands' occurs on a court or government order and indicates the denial or confirmation of a person's right. When a person's right is proven (they have demonstrated it), they are referred to as the one who 'has put their hand' on the estate, whereas the one who denies their right is referred to as the one who 'has taken a hand' on the real estate. The state's protection of private land ownership is comparable to the era of 'raising of hands'. The issue was not about announcing state property, but about establishing and protecting individual rights.

Taking into consideration all of the aforementioned information, a hypothesis can be formed: The Karkemish relief depicts 16 pieces of the left hand, which might symbolise the destruction of 16 towns with rebel control over the same settlements. It's possible that the hands in question belonged to someone who helped design this sculptural monument.

REFERENCES

- Chevalier, J. Gheerbrant, A. (1982). *Dictionnaire des Symboles Mythes, Reves, Coutumes, Gestes, Formes, Figures, Couleurs, Nombres*. Paris. P. 599-603.
- Hawkins, J. D. (1972). *Building Inscriptions of Carchemish*. *Anatolian Studies*, vol. XXII, p. 87-94.
- Gamkrelidze, T. & Ivanov, V. (1984). *Indo-European and the Indo-Europeans, A Reconstruction and Historical- Typological Analysis of a Protolanguage and a Proto-Culture, II*, Tbilisi, p.271, 272, 806, 807, 812, 849, 850.
- Laroche, E., (1960). *Les hieroglypheshittites, I*, Paris, p.9.
- Berdzenishvili, N. (1966). *Land ownership structures in feudal Georgia: Issues of Georgian History*, p. 158.
- Mamulia, G., (1979). *The establishment of a stratified and the state in ancient Kartli*. Tbilisi. p.1172-173.
- Melikset-Bek, L. (1938). *Megalithic culture in Georgia*. Tbilisi. p. 110-111.
- Tatisvili, I., (2009). *Hethitische-Georgisches Wörterbuch Lieferung 3: K*. Tbilisi. p. 45.